

Eläimistä saatavien sivutuotteiden valvonta 2023

Ruokavirasto 444/00.01.02.00.01/2024

RUOKAVIRASTO
Livsmedelsverket • Finnish Food Authority

Ruokaviraston raportti
Hyväksymispäivä 4.6.2024

Hyväksyjä Sirpa Kiviruusu

Esittelijä Milla Luukko

Lisätietoja Milla Luukko

Sisällysluettelo

1	ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA.....	4
2	VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN	4
3	TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS	19
3.1	Todetut puutteet ja niiden yleisyys	19
3.2	Puutteiden analyysi.....	20
4	AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE	24
5	ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET	25
5.1	Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen	25
5.2	Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen	25
5.3	Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet	26
6	TOIMINNAN RESURSSIT	26
7	MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN	27

1 ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA

Sivutuotevalvonnan vaikuttavuutta koskevana strategisena tavoitteena on varmistaa, ettei sivutuotteista aiheudu eläintautien leviämisen vaaraa, eikä muutakaan vaaraa ympäristölle, ihmisille tai eläimille. Ruokavirasto on ottanut tämän tavoitteen huomioon sekä sivutuotevalvonnan suunnittelussa, että valvonnan ohjaamisessa. Vuosisuunnitelman mukaisen sivutuotevalvonnan määrällisiä tavoitteita ei saavutettu kaikilta osin vuonna 2023.

Sivutuotevalvontaa tekevät Ruokavirasto ja kunnaneläinlääkärit. Sivutuotealan laitosten valvontasuunnitelman laatiminen valvontakohdelistana keskitetysti Ruokavirastossa on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitetta laitoksissa. Tämän lisäksi kunnaneläinlääkärit tekevät tilakohtaista sivutuotevalvontaa.

Vuonna 2023 valvonnan painopistealueena säilyi edelleen tilakohtainen sivutuotevalvonta painottuen tällä kertaa sivutuotteiden hautaamisolosuhteiden valvontaan komission sivutuoteauditoinnin seurauksena antaman huomautuksen johdosta. Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa on myös useina vuosina ollut havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyy enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Kunnaneläinlääkärien sivutuotevalvonnassa ei kuitenkaan päästy vuosisuunnitelman tavoitteisiin, eikä Ruokaviraston ohjausta pystytty kunnolla toteuttamaan turkiseläinten lintuinfluenssaepidemian ("HPAI-epidemia") aiheuttaman resurssivajeen vuoksi.

Ruokaviraston sivutuotevalvonta on toteutunut lähes kokonaan valvontasuunnitelman mukaisesti. Tarkastuskertomuksiin kirjattujen puutteiden korjaamista valvottiin ja valvontasuunnitelman ulkopuoliset uusien toimijoiden hyväksyntähakemusten käsittelyt aloitettiin viivytyksettä.

Valtakunnallisesti järjestetyn raatokeräilyn strategisena vaikuttavuustavoitteena on, että tiloilla kuolleet naudat, siat, siipikarja ja pienet märehitijät toimitetaan keräilyalueella aina asianmukaisesti käsiteltäväksi ja märehitijöiltä otetaan tarvittavat TSE-näytteet. Raatokeräily toimi pääsääntöisesti hyvin. Ruhojen asianmukaisella keräilyllä ja hävittämisellä torjuttiin merkittävällä tavalla eläintauti- ja zoonoosiuhkaa sekä turvattiin ympäristön terveyttä.

Turkiseläimissä todetun korkeapatogeenisen lintuinfluenssaepidemian vuoksi lopetettuja ja itsestään kuolleita eläimiä hävitettiin suuri määrä turvallisesti niin, ettei tauti päässyt sitä kautta leviämään.

Sivutuotevalvonnan resurssien tehokkaamman hyödyntämisen ja vaikuttavamman kohdentamisen hidasteena on tietojärjestelmien puute. Valvontatulosten koonti yksittäisistä tarkastuskertomuksista ja tulosten raportointi on aikaa vievää, eikä monipuolisten analyysien tekemiseen ole käytännössä riittäviä työkaluja.

2 VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN

Sivutuotealan toimijoiden hyväksyminen ja valvonta (laitosvalvonta)

Sivutuotteita käsittelevillä, varastoivilla ja hävittävillä laitoksilla on oltava toimivaltaisen viranomaisen hyväksyntä tai rekisteröinti. Laitoksen rekisteröinnin tai hyväksymisen suorittaa laitostyypistä riippuen joko Ruokavirasto tai kunnaneläinlääkäri. Taulukossa 1 on esitetty toimivien sivutuotealan laitosten määrät ja muutokset vuonna 2023.

Taulukko 1. Hyväksytyjen ja rekisteröityjen sivutuotealan laitosten lukumäärä (kpl) vuoden 2023 lopussa (*tilanne 6.5.2024 mennessä Ruokavirastoon toimitettujen tietojen perusteella*).

Laitostyyppi	Viranomaisen	Uusia 2023	Lopettaneita 2023	Laitoksia yhteensä 2023
Hyväksytyt laitokset				
Väliasteen laitokset	KEL	0	0	37
Varastointilaitokset	KEL	0	0	4
	Ruokavirasto	0	0	11
Polttolaitokset	KEL	7	1	224
Käsittelylaitokset	Ruokavirasto	2	0	21
Biokaasulaitokset	Ruokavirasto	3	0	30
Kompostointilaitokset	Ruokavirasto	0	0	65
Lannoitteita ja maanparannusaineita valmistavat laitokset	Ruokavirasto	0	0	6
Lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset	Ruokavirasto	3	0	35
Hyväksytyjä laitoksia yhteensä		15	1	433
Rekisteröidyt laitokset				
Öljykemian laitokset	Ruokavirasto	0	0	1
Keräyskeskukset	KEL	0	0	4
	Ruokavirasto	0	0	14
Tekniset laitokset	KEL	5	1	45
Tilarehustamot	KEL	1	0	59
Rehusekoittamot	Ruokavirasto	0	3	9
Varastointilaitokset*	Ruokavirasto (rehu)	0	0	3
Muut rekisteröidyt toimijat	KEL	0	0	4
	Ruokavirasto	8	0	140
Rekisteröityjä laitoksia yhteensä		14	4	279
Kaikki laitokset ja toimijat yhteensä		29	5	712

*) Luku sisältää sellaiset sivutuotevarastot, jotka on hyväksytty tai rekisteröity rehuhygieniasetuksen nojalla, mutta jotka ovat silti myös sivutuotevarastojen listalla.

Viranomaisen on säännöllisin väliajoin suoritettava tarkastuksia ja valvontaa hyväksymisensä ja rekisteröimisensä laitoksissa. Ruokavirasto ja kunnaneläinlääkärit valvovat hyväksymiään ja rekisteröimiään laitoksia. Lisäksi kunnaneläinlääkärit valvovat Ruokaviraston rekisteröimiä ja hyväksymiä laitoksia, jotka eivät sijaitse teurastamoiden yhteydessä. Valvonta tapahtuu Ruokaviraston laatiman vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti, jossa Ruokavirasto määrittelee riskinarviointinsa perustuen kunkin laitostyyppin tarkastettavat laitokset. Kunnaneläinlääkärit on ohjeistettu toimittamaan tarkastuksista laatimansa tarkastuskertomukset välittömästi aluehallintovirastoon sekä Ruokavirastoon. Tarkastuseläinlääkärit valvovat teurastamojen yhteydessä olevia sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia osana muuta laitosvalvontaa. Sivutuotteista tehdyt havainnot otetaan huomioon laitosten Oiva-arvioinneissa.

Elintarvikehuoneistot ovat sivutuoteasetuksen mukaisia sivutuotteiden valmistusketjun lähtöpisteitä, mutta eivät sivutuoteasetuksen tarkoittamia, sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia. Elintarvikehuoneistoissa sivutuoteasetuksen noudattamisen valvonnasta vastaa elintarvikevalvonnasta vastaava viranomaisen.

AVI:t raportoivat alueensa sivutuotetarkastusten toteuman VASU-raportoinnin yhteydessä täytettävään taulukkoon. Kunnaneläinlääkäreiden tekemät laitosten hyväksynnit, rekisteröinnit ja tarkastuskertomukset, sekä valvontatulosten koonti ja raportointi tehdään ilman sähköistä järjestelmää. Niin kunnissa, aveissa kuin Ruokavirastossa valvontatulokset kootaan manuaalisesti tarkastuskertomuksista ja AVI:en VASU-raportoinneista.

Taulukossa 2 on esitetty laitostyyppikohtaisesti ja valvontaviranomaisittain eriteltyinä Ruokaviraston valvontasuunnitelmassa edellytetyjen ja toteutuneiden tarkastusten määrät vuonna 2023.

Taulukko 2. Sivutuotelaitosten tarkastukset 2023 (tilanne 6.5.2024 mennessä Ruokavirastoon toimitettujen tietojen perusteella).

Kunnaneläinlääkärin laitosvalvonta (kpl)	Suunnitellut 2023	Suunnitelluista toteutuneet 2023	Valvontasuunnitelman ulkopuoliset 2023
Hyväksytyt laitokset			
Väliasteen laitokset	0	0	1
Varastointilaitokset	0	0	0
Polttolaitokset	0	0	7 ¹⁾
Käsittelylaitokset	2	1 (50 %)	10 ²⁾
Lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset	0	0	0
Tarkastuksia yhteensä	2 kpl	1 kpl (50 %)	18 kpl
Rekisteröidyt laitokset			
Öljykemian laitokset	0	0	0
Keräyskeskukset (ei teur. yht.)	0	0	0
Tekniset laitokset	0	0	0
Tilarehustamot	0	0	3 ²⁾
Rehusekoittamot	0	0	4 ²⁾
Muut rekisteröidyt toimijat	0	0	0
Tarkastuksia yhteensä	0 kpl	0 kpl	7 kpl
Tarkastuksia yhteensä hyväksytyissä ja rekisteröidyissä laitoksissa	2 kpl	1 kpl (50 %)	25 kpl

Ruokaviraston laitosvalvonta (kpl)	Suunnitellut 2023	Suunnitelluista toteutuneet 2023	Valvontasuunnitelman ulkopuoliset 2023
Hyväksytyt laitokset			
Varastointilaitokset	0	0	0
Käsittelylaitokset	6	6 (100 %)	2 ³⁾
Biokaasulaitokset	14	14 (100 %)	3 ¹⁾
Kompostointilaitokset	12	11 (92 %)	1
Lannoitteita ja maanparannusaineita valmistavat laitokset	2	2 (100 %)	0
Lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset	8	8 (100 %)	5 ^{3) 4)}
Tarkastuksia yhteensä	42 kpl	41 kpl (98 %)	11 kpl

Rekisteröidyt laitokset			
Öljykemian laitokset	0	0	0
Keräyskeskukset (teur. yht.)	0	0	0
Rehusekoittamot	4	4 (100 %)	0
Muut rekisteröidyt toimijat	1	1	0
Tarkastuksia yhteensä	5 kpl	5 kpl (100 %)	0 kpl
Tarkastuksia yhteensä hyväksytyissä ja rekisteröidyissä laitoksissa	47 kpl	46 kpl (98 %)	11 kpl

1) Hyväksyntätarkastuksia

2) HPAI-epidemian johdosta tehtyjä bioturvatarkastuksia

3) 4 hyväksyntätarkastusta, joista yhden lemmikkirokalaitokseksi hakeneen tarkastus johti kielteiseen päätökseen

4) 1 epäilyyn perustuva tarkastus

Ruokaviraston suorittama laitoshyväksyntä, rekisteröinti ja valvonta

Ruokavirasto hyväksyi tai rekisteröi 16 uutta sivutuotealan laitosta ja toimijaa. Hyväksytyistä laitoksista kolme oli lannoitealan laitoksia; kaikki biokaasulaitoksia. Uusia rehua valmistavia sivutuotelaitoksia hyväksyttiin yhteensä viisi, joista kaksi oli luokan 3 käsittelylaitoksia ja kolme lemmikkieläinten ruokia valmistavaa laitosta. Lisäksi kuljetusliikkeitä rekisteröitiin neljä, välittäjiä yksi ja sivutuotteita tai niistä johdettuja tuotteita tutkimustarkoituksiin käytäviä tutkimuslaitoksia kolme.

Hyväksytyjä ja rekisteröityjä laitoksia tarkastetaan vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti. Vuosisuunnitelman lisäksi tarkastetaan uudet hyväksytyt toimijat. Tarvittaessa tarkastuksia voidaan kohdentaa myös uusiin rekisteröityihin toimijoihin. Ruokaviraston suunnitellut sivutuotealan laitosten tarkastukset toteutuivat lannoitealan laitosten osalta suunnitellusti toiminnassa olevien laitosten osalta. Kompostointilaitosten tarkastuksia jäi toteutumatta, koska osassa laitoksia ei ollut toimintaa. Ruokaviraston valvonnassa olevat keräyskeskukset sijaitsevat teurastamojen yhteydessä ja niitä valvoo tarkastuseläinlääkäri. Valvontaa tehdään ja siitä pidetään kirjaa Oiva-ohjeistuksen mukaisesti osana muuta sivutuotevalvontaa.

Yksi eläinperäisten sivutuotteiden kuljetusliikkeistä tarkastettiin suunnitelman mukaisesti muun rehuvalvonnan yhteydessä. Kuljetuskaluston tarkastuksia on aiempina vuosina tehty rehunäytteenoton yhteydessä, mutta rehu kuljetuskalustotarkastukset painottuivat kasviperäisiin rehuihin, joten sivutuotteita kuljettavaa kalustoa ei erikseen tarkastettu. Näin ollen esimerkiksi raatokuljetukset jäivät kokonaan tarkastusten ulkopuolelle lukuun ottamatta laitostarkastusten yhteydessä suoritettuja kuljetuskaluston tarkastuksia (näitä ei raportoida erikseen vaan ne raportoidaan laitostarkastusten osana).

Ruokaviraston valtuuttamat tarkastajat ottivat sivutuotteita rehukäyttöön käsitteleviltä toimijoilta valmistuksen valvontana yhteensä 96 näytettä 38 eri toimijalta. Suunnitelma oli 75 näytettä 38 eri valvontakohteesta. Otetuista näytteistä 57 oli lemmikkieläinten rehuja ja loput 39 näytettä olivat käsiteltyjä eläinvalkuaista, käsiteltyjä sivutuotteita turkiseläimille ja turkiseläinten rehuseoksia. Näytteenoton suurempaan toteumaan vaikuttivat erityisesti yhden valvontakohteen erillisnäytteenotot rehun käyttöön liittyvän vakavan haitan selvittämiseksi.

Ruokaviraston suorittamien laitosvalvontojen yhteislukumäärä vuonna 2023 oli 57 kpl. Vuonna 2022 luku oli 37, 2021 40 kpl ja vuonna 2020 44 kpl. Luku pitää sisällään suunnitelluista tarkastuksista toteutuneet, hyväksyntätarkastukset ja muut tarkastukset, esimerkiksi epäilyyn perustuvat tarkastukset.

Kunnaneläinlääkäreiden suorittama laitosten hyväksyntä ja valvonta

Vuoden 2023 lopussa kunnaneläinlääkäreiden hyväksymiä ja rekisteröimiä sivutuotealan laitoksia oli yhteensä 377. Vuoden aikana Ruokavirastolle ilmoitettiin kolmesta uutta sivutuotelaitosta ja -toimijaa. Eniten hyväksyttiin polttolaitoksia, seitsemän laitosta, joista neljä oli eläintuhkaamoja. Lisäksi rekisteröitiin viisi teknistä laitosta ja yksi tilarehustamo. Toimintansa oli lopettanut kaksi laitosta: yksi polttolaitos ja yksi tekninen laitos.

Kunnaneläinlääkärit valvovat Ruokaviraston ohella myös joitakin sellaisia laitoksia, jotka Ruokavirasto hyväksyy tai rekisteröi. Tällaisia laitoksia ovat käsittelylaitokset, lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset ja turkisrehusekoittamot sekä ns. muut sivutuotetoimijat, kuten välittäjät, kuljetusliikkeet ja sivutuotteita tutkimustarkoituksiin käyttävät toimijat.

Kunnaneläinlääkärit tarkastivat vuoden 2023 valvontasuunnitelman mukaisesta kahdesta käsittelylaitoksesta ainoastaan yhden. Laitokseen, jota ei tarkastettu valvontasuunnitelman mukaisesti, tehtiin kuitenkin kesällä turkiseläinten HPAI-epidemian johdosta ns. bioturvatarkastus, jonka tarkoituksena oli arvioida mahdollisia riskejä lintuinfluenssatartunnan leviämiseksi. Kunnaneläinlääkärit tekivät bioturvatarkastuksia HPAI-epidemian johdosta myös kolmelle tilarehustamolle, viidelle käsittelylaitokselle sekä kahdelle rehusekoittamolle. Näiden lisäksi yhteen väliasteen laitokseen tehtiin epäilyyn perustuva tarkastus.

Kunnaneläinlääkäreiden suorittamien laitosvalvontojen yhteislukumäärä vuonna 2023 oli 26 kpl (vuonna 2022 14 kpl, 2021 17 kpl, 2020 12 kpl). Luku pitää sisällään suunnitelluista tarkastuksista toteutuneet, hyväksyntätarkastukset ja muut tarkastukset, esimerkiksi epäilyyn perustuvat tarkastukset ja HPAI-epidemian johdosta tehdyt tarkastukset.

Elintarvikealan toimijoiden sivutuotevalvonta, Oiva

Ruokaviraston tarkastuseläinlääkärit tekevät sivutuotevalvontaa teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa. Lapin aluehallintovirasto vastaa sivutuotevalvonnasta poroteurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa. Kuntien elintarvikevalvontaviranomaiset tekevät sivutuotevalvontaa muissa hyväksytyissä ja rekisteröidyissä elintarvikehuoneistoissa. Sivutuotevalvonta suoritetaan osana muuta riskiperusteista elintarvikevalvontaa, jonka perusteella toimijat saavat Oiva-arvion.

Hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen, mukaan lukien teurastamoiden, sivutuotevalvonnassa arvioidaan TSE-toimintojen hyväksymisiin liittyviä asioita (Oiva-rivi 1.3), TSE-riskiaineksen käsittelyä (8.1), sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniaa (5.7), sivutuotteiden tuotantoa ja jäljitettävyyttä (5.8) sekä sivutuotteiden lähettämistä, kaupallisia asiakirjoja ja kuljetusolosuhteita (15.5). Rekisteröidyissä elintarvikehuoneistoissa arvioidaan ainoastaan sivutuotteiden erillään pitoa (3.7) ja sivutuotteiden jäljitettävyyttä (3.8). Oiva-arviointiasteikossa A=Oivallinen, B=Hyvä, C=Korjattavaa ja D=Huono. Taulukkoon 3 on koottu sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet. Taulukon tiedot kattavat kaikki elintarvikehuoneistot.

Taulukossa 3 hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen tiedoissa on mukana sekä Ruokaviraston tarkastuseläinlääkärien tekemä sivutuotevalvonta teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa liha-alan hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa ja sivutuoteasetuksen mukaisissa laitoksissa, että kunnan

elintarvikevalvontaviranomaisten tekemä sivutuotevalvonta muissa hyväksytyissä ja rekisteröidyissä elintarvikehuoneistoissa.

Taulukko 3. Sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet.

Tarkastettu Oiva-rivi / asiakokonaisuus	Tarkastettujen toimipaikkojen lkm	Tarkastusten lkm	A	B	C	D	Ohjaukset ja neuvonta, lkm	Kehotukset, lkm	Pakkotoimet, lkm
Hyväksytyt elintarvikehuoneistot									
TSE-toimintojen hyväksyminen	8	8	88 % 7 kpl	13 % 1 kpl	0 %	0 %	1	0	0
TSE-riskiaineiden käsittely	20	24	88 % 21 kpl	4 % 1 kpl	4 % 1 kpl	4 % 1 kpl	1	1	0
Sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniat	181	200	86 % 172 kpl	11 % 22 kpl	2,5 % 5 kpl	0,5 % 1 kpl	23	5	1
Sivutuotteiden tuotanto ja jäljitettävyyden	128	138	72 % 99 kpl	20 % 27 kpl	8 % 11 kpl	1 % 1 kpl	29	10	0
Sivutuotteiden lähettäminen, kaupalliset asiakirjat ja kuljetusolosuhteet	77	83	83 % 69 kpl	14 % 12 kpl	1 % 1 kpl	1 % 1 kpl	10	1	0
Rekisteröidyt elintarvikehuoneistot									
Sivutuotteiden erillään pito	222	226	96 % 216 kpl	4 % 8 kpl	1 % 2 kpl	0 %	8	2	0
Sivutuotteiden jäljitettävyyden	95	101	85 % 86 kpl	9 % 9 kpl	4 % 4 kpl	2 % 2 kpl	10	4	1

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät muun muassa sivutuotteiden erillään pitoon elintarvikkeista, sivutuotteiden säilytykseen, TSE-riskiaineiden värjäämiseen, sivutuotteiden kaupallisiin asiakirjoihin sekä sivutuotteiden omavalvontaan.

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan D johtaneissa tapauksissa epäkohdat liittyivät muun muassa sivutuotteiden kirjanpitoon ja jäljitettävyyteen sekä TSE-riskiaineiden käsittelyyn.

Rekisteröidyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C tai D johtaneet puutteet liittyivät sivutuotteiden kirjanpitoon, säilyttämiseen ja jäljitettävyyteen.

Sivutuotteiden hävittämisen valvonta ja valvonnan toteutuminen tiloilla

Sivutuotetarkastusten teemaa, painopistettä, laajuutta ja kohdistamista voidaan vaihdella vuosittain sivutuotevalvontasuunnitelmassa. Vuoden 2023 valvonnan painopisteenä oli sivutuotteiden hautaamisen valvonta komission Suomeen keväällä

2021 suorittaman sivutuoteauditoinnin perusteella. Tuolloin komissio kiinnitti huomiota siihen, ettei erikseen määritellyillä eläinlajikohtaisilla syrjäisillä alueilla tapahtuvaa sivutuotteiden hautaamista ja hautaamisen olosuhteita valvota riittävästi.

Valvonta kohdennettiin ensisijaisesti tiloille, joilla kasvatetaan tai pidetään nautoja, lampaita ja/tai vuohia. Syrjäisillä alueilla valvottiin ensisijaisesti sivutuotteiden hautaamisolosuhteita riskiperusteisesti valvontaan valituilla tiloilla, joilla oli eläinrekisterin mukaan runsaasti haudattuja eläimiä. Keräilyalueella valvonta kohdennettiin tiloille, joilla oli eläinrekistereiden mukaan hävitetty raatoja säädösten vastaisesti. Tarkastuksilla valvottiin raatojen ja muiden sivutuotteiden asianmukaista säilytystä ja hävittämistä, sekä tarvittaessa puututtiin sivutuotteiden lainsäädännön vastaiseen hävittämiseen.

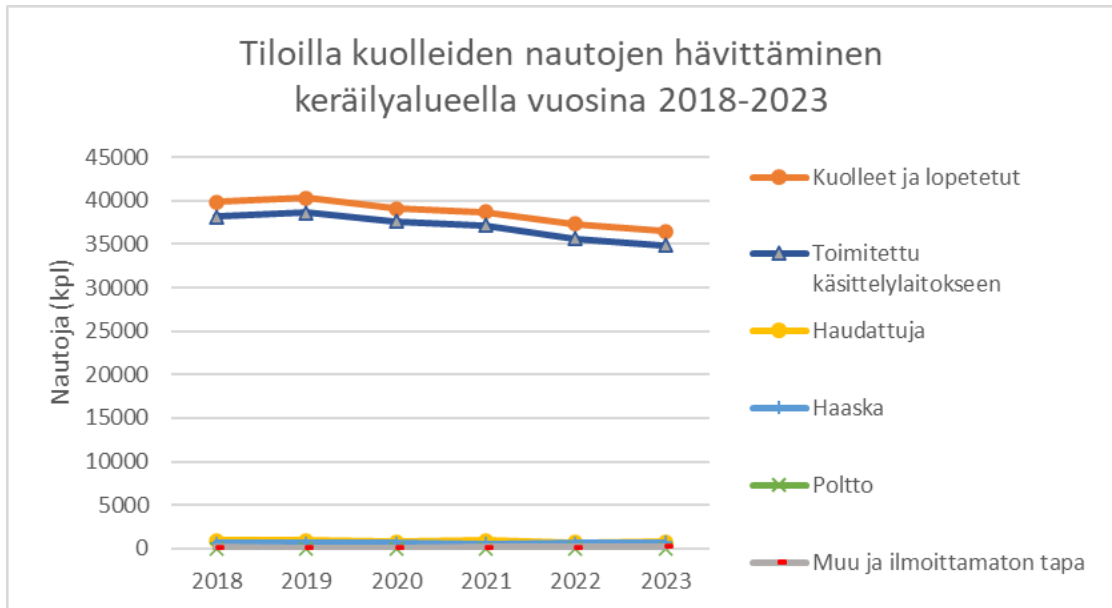
Keräilyalueella kunnaneläinlääkärit tarkastivat vuoden aikana Ruokaviraston saamien tietojen mukaan 67:stä Ruokaviraston valvontaan valitsemasta tilasta 33 kpl (49 %). Näistä 26 tilalla (79 %) havaittiin tarkastuksella puutteita. Raatoja ja/tai kotiteurastuksen sivutuotteita oli hävitetty säädösten vastaisesti hautaamalla 21 tilalla. Yleisimmin oli haudattu pikkuvasikoita. Lisäksi puutteita oli havaittavissa raatojen säilytyksessä sekä kirjanpidoissa. Parilla tilalla rekisteriin haudatuksi merkityt itsestään kuolleet ja lopetetut eläimet olivat syötetty säädösten vastaisesti koirille. Syrjäisellä alueella kunnaneläinlääkärit suorittivat tarkastuksen 21 aluehallintoviraston valitsemalle tilalle, joista 14 tilalla havaittiin korjattavaa. Selvästi eniten puutteita oli hautaamiskirjanpidossa (12 kpl), mikä muutamalta puuttui kokonaan. Lisäksi muutamalla tilalla oli huomautettavaa raatojen säilytyksessä sekä hautaamisen toteutuksessa. Yhdelläkään tilalla sivutuotteita ei ollut haudattu pohjavesialueelle tai muunkaan vesistön läheisyyteen. Tarkastuksilla havaittuihin puutteisiin puututtiin kehotuksin ja/tai määräyksin, sekä annettiin neuvoja oikeista menettelytavoista.

Lisäksi kunnaneläinlääkärit tekivät raatojen ja kotiteurasjätteiden hävittämättä jättämiseen tai asiattomaan säilytyksen liittyviä tarkastuksia muiden sektoreiden tilatarkastusten yhteydessä sekä oman epäilyn tai ulkopuolisen tahon tekemän valituksen vuoksi. Tarkastukset kohdistuivat pääasiassa nauta- ja lammastiloille.

Kuolleet naudat ja niiden hävittäminen

Koko maassa tiloilla kuoli tai lopetettiin nautarekisterin mukaan yhteensä 39 519 nautaa; näistä 36 506 kuoli keräilyalueella (92 %) ja 3 013 kpl (8 %) syrjäisellä alueella.

Kuten edelliselläkin vuonna keräilyalueella tiloilla kuolleista nautoista 96 % (34 895 kpl) päätyi tuottajien ilmoitusten mukaan käsittelylaitokseen ja noin 2 % (751 kpl) oli hävitetty lainsäädännön vastaisesti hautaamalla. Muilla tavoin hävitettyjen osuus oli noin 2 % (haaskakäyttö, poltto, muu ilmoittamaton tapa). Haaskalle vietiin 660 nautaa. Keräilyalueen tiloilla kuolleiden nautojen hävitystavat on esitetty kuvassa 1.

Kuva 1. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen nautojen määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2023 nautarekisterin mukaan.

Syrjäisellä alueella kuolleista nautoista (3 013 kpl) haudattiin 97 % (2 921 kpl) ja keräilyyn päätyi noin 2,5 % (71 kpl). Muilla tavoin hävitettyjen osuus oli alle 1 % (haaskakäyttö, poltto, muu ilmoittamaton tapa). Haaskakäyttöön meni 15 nautaa.

Raatokeräilyn piirissä olevien nautatilojen määrä oli laskenut edelleen ollen nyt 5 454 kpl (vuonna 2022 5 679 kpl, 2021 6 018 kpl, 2020 6 371 kpl, 2019 6 941 kpl). Näiltä tiloilta raatoja haettiin Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen yhteensä 35 189 kpl.

Taulukossa 4 on tiloilla kuolleiden ja lopetettujen nautojen määrä ja hävitystavat vuosina 2019–2023 koko maassa.

Taulukko 4. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen nautojen määrä ja hävitystavat vuosina 2019–2023 nautarekisterin mukaan.

Vuosi	2019	2020	2021	2022	2023
Kuolleet ja lopetetut, koko maa	43 733	42 722	42 082	40 290	39 519
Keräilyalue					
Kuolleet ja lopetetut	40 273	39 062	38 688	37 318	36 506
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	38 613	37 607	37 136	35 658	34 895
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	96 %	96 %	96 %	96 %	96 %
Haudattu, kpl	938	745	902	658	751
Haudattu, %	2,3 %	1,9 %	2,3 %	1,8 %	2,1 %
Haaska, kpl	611	619	561	632	660
Haaska, %	1,5 %	1,6 %	1,5 %	1,7 %	1,8 %
Poltto, kpl	3	0	3	0	0
Poltto, %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	108	91	136	190	200
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	0,3 %	0,2 %	0,4 %	0,5 %	0,5 %
Syrjäinen alue					
Kuolleet ja lopetetut	3 460	3 660	3 394	3 152	3 013
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	74	88	89	91	71
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	2 %	2 %	2 %	2,9 %	2,4 %
Haudattu, kpl	3 373	3 555	3 290	3 037	2 921

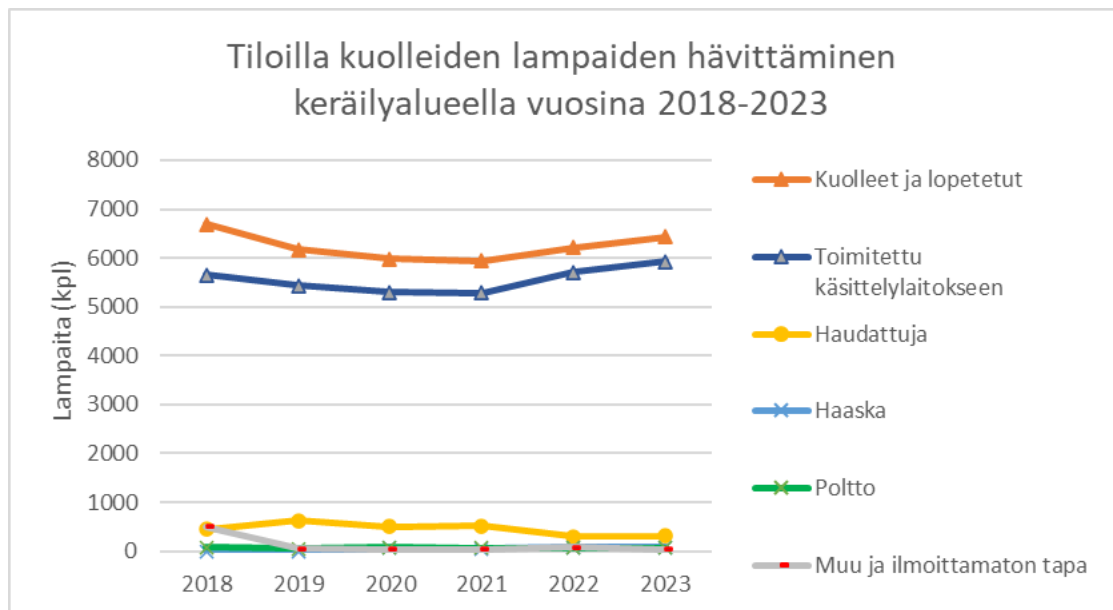
Haudattuja, %	97 %	97 %	97 %	96 %	97 %
Haaska, kpl	12	12	5	21	15
Haaska, %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	0,7 %	0,5 %
Poltto, kpl	0	0	0	0	0
Poltto, %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	1	5	0	3	6
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	0,0 %	0,1 %	0,0 %	0,1 %	0,2 %

Kuolleet lampaat ja vuohet, sekä niiden hävittäminen

Lammas- ja vuohitilojen määrä, joilta raatoja haettiin, oli yhteensä 877 kpl (vuonna 2022 835 kpl, 2021 900 kpl, 2020 802 kpl, 2019 850 kpl). Näiltä tiloilta raatoja haettiin yhteensä 7 377 kpl.

Lammasrekisterin mukaan tiloilla kuolleita ja lopetettuja lampaita oli koko maassa 8 314 kpl. Keräilyalueella kuolleiden ja lopetettujen määrä oli 6 432 kpl ja syrjäisellä alueella 1 882 kpl.

Keräilyalueella 92 % raadoista toimitettiin raatokeräilyn kautta käsittelylaitokseen (5 934 kpl), hautaamalla hävitettiin vajaat 5 % (313 kpl) ja polttamalla 1 % (67 kpl). Muilla yksilöimättömillä tavoilla raadoista hävitettiin noin 0,6 % (38 kpl). Keräilyalueella kuolleiden lampaiden hävittäminen käsittelylaitoksen kautta oli pysynyt edellisen vuoden tasolla. Alle 12 kk ikäisten kuolleiden lampaiden haaskakäyttöön meni 80 lammasta. Keräilyalueen tiloilla kuolleiden lampaiden hävitystavat on esitetty kuvassa 2.

Kuva 2. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2023 lammas- ja vuohirekisterin mukaan.

Syrjäisellä alueella käsittelylaitokseen toimitettiin 0,5 % raadoista (9 kpl). Hautaamalla hävitettiin 93 % (1 759 kpl), polttamalla 4,6 % (86 kpl) ja muulla tavoin 1,1 % (20 kpl). Alle 12 kk ikäisten kuolleiden lampaiden haaskakäyttöön meni 8 lammasta.

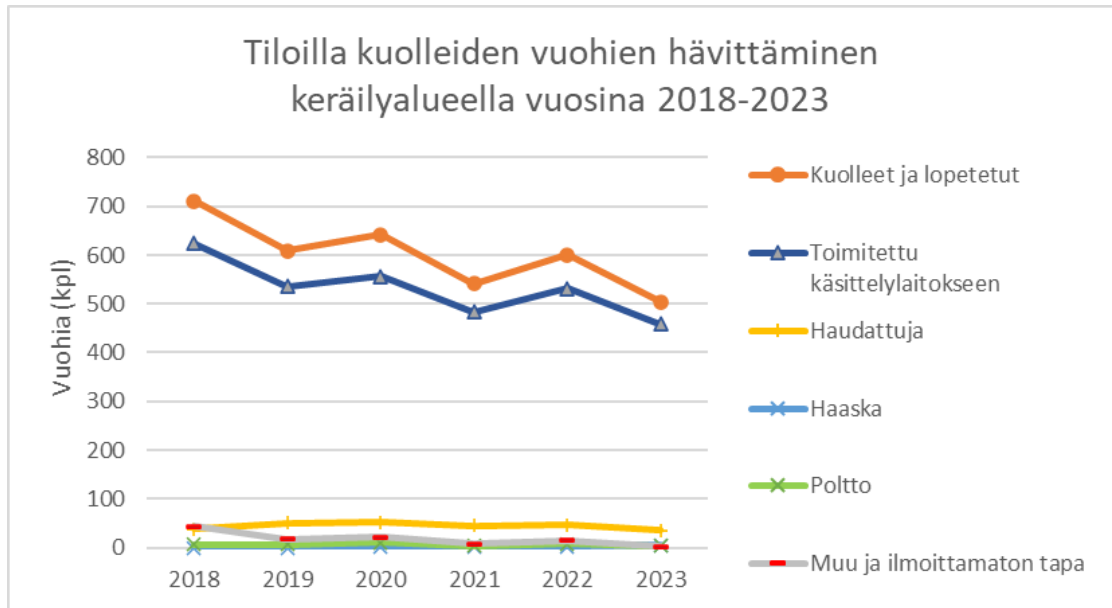
Taulukossa 5 on tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden määrä ja hävitystavat vuosina 2019–2023 koko maassa.

Taulukko 5. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden määrä ja hävitystavat vuosina 2019–2023 lammasrekisterin mukaan.

Vuosi	2019	2020	2021	2022	2023
Kuolleet ja lopetetut, koko maa	7 299	8 305	8 550	8 544	8 314
Keräilyalue					
Kuolleet ja lopetetut	6 172	5 976	5 947	6 218	6 432
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	5 432	5 293	5 280	5 706	5 934
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	88 %	89 %	89 %	92 %	92 %
Haudattu, kpl	633	508	512	296	313
Haudattu, %	10 %	9 %	9 %	5 %	5 %
Haaska, kpl	0	60	56	76	80
Haaska, %	0,0 %	1,0 %	0,9 %	1,2 %	1,2 %
Poltto, kpl	57	73	63	63	67
Poltto, %	0,9 %	1,2 %	1,1 %	1,0 %	1,0 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	50	42	35	77	38
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	0,8 %	0,7 %	0,6 %	1,2 %	0,6 %
Syrjäinen alue					
Kuolleet ja lopetetut	1 859	2 333	2 603	2 326	1 882
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	6	30	43	7	9
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	1,0 %	1,0 %	1,7 %	0,3 %	0,5 %
Haudattu, kpl	1 782	2 188	2 495	2 275	1 759
Haudattu, %	96 %	94 %	96 %	98 %	93 %
Haaska, kpl	-	3	8	14	8
Haaska, %	-	0,1 %	0,3 %	0,6 %	0,4 %
Poltto, kpl	58	85	42	16	86
Poltto, %	3 %	4 %	1,6 %	0,7 %	4,6 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	13	27	15	14	20
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	0,7 %	1,2 %	0,6 %	0,6 %	1,1 %

Vuohirekisterin mukaan tiloilla kuolleita ja lopetettuja vuohia oli koko maassa 515 kpl. Keräilyalueella kuolleiden ja lopetettujen määrä oli 504 kpl ja syrjäisellä alueella 11 kpl.

Keräilyalueella 91 % raadoista (458 kpl) toimitettiin käsittelylaitokseen. Hautaamalla raadoista hävitettiin 7 % (35 kpl) ja polttamalla vajaat 1 % (4 kpl). Muilla yksilöimättömillä tavoilla raadoista hävitettiin 0,4 % (2 kpl). Alle 12 kk ikäisten kuolleiden vuohien haaskakäyttöön meni 5 vuolta. Keräilyalueen tiloilla kuolleiden vuohien hävitystavat on esitetty kuvassa 3.

Kuva 3. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen vuohien määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2023 lammis- ja vuohirekisterin mukaan.

Syrjäisellä alueella kaikki raadot (11 kpl) hävitettiin hautaamalla. Taulukossa 6 on tiloilla kuolleiden ja lopetettujen vuohien määrä ja hävitystavat vuosina 2019–2023 koko maassa.

Taulukko 6. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen vuohien määrä ja hävitystavat vuosina 2019–2023 vuohirekisterin mukaan.

Vuosi	2019	2020	2021	2022	2023
Kuolleet ja lopetetut, koko maa	624	663	557	631	515
Keräilyalue					
Kuolleet ja lopetetut	609	642	541	601	504
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	536	557	483	531	458
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	88 %	87 %	89 %	88 %	91 %
Haudattu, kpl	50	52	45	46	35
Haudattu, %	8 %	8 %	8 %	8 %	7 %
Haaska, kpl	0	1	1	2	5
Haaska, %	0 %	0,2 %	0,2 %	0,3 %	1 %
Poltto, kpl	6	11	4	8	4
Poltto, %	1,0 %	1,7 %	0,7 %	1,3 %	0,8 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	17	21	8	14	2
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	3 %	3 %	1,5 %	2,3 %	0,4 %
Syrjäinen alue					
Kuolleet ja lopetetut	15	21	16	30	11
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	1	0	0	1	0
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	7 %	0 %	0 %	3 %	0 %
Haudattu, kpl	14	18	14	29	11
Haudattu, %	93 %	86 %	88 %	97 %	100 %
Haaska, kpl	0	0	0	0	0
Haaska, %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Poltto, kpl	0	3	2	0	0
Poltto, %	0 %	14 %	13 %	0 %	0 %

Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	0	0	0	0	0
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %

Kuolleet siat, siipikarja ja niiden hävittäminen

Sikojen ja siipikarjan raatoja tuli keräilyä kautta Honkajoki Oy:lle yhteensä keskimäärin saman verran kuin edellisinä vuosina eli **6,76 milj.kg.** (2022 6,5 milj.kg, 2021 6,7 milj.kg, 2020 6,3 milj.kg, 2019 5,9 milj.kg). Tiloja, joilta raatoja noudettiin, oli **839 kpl.** Määrä on pysynyt viime vuoden tasolla, jolloin tilojen määrä väheni huomattavasti aiempiin vuosiin verrattuna (vuonna 2022 828 kpl, 2021 1232 kpl, 2020 1276 kpl, 2019 1297 kpl).

Turkiseläimet ja niiden hävittäminen

Vuonna 2023 Honkajoki Oy vastaanotti käsiteltäväksi turkiseläinten ruhoja yhteensä 3 115,02 tn. Näistä 2 996,07 tn oli lintuinfluenssaepidemian vuoksi lopetettuja turkiseläimiä ja loput 118,95 tn ns. normaalitoiminnasta peräisin olevia itsestään kuolleita ja lopetettuja eläimiä.

Aiempina vuosina turkiseläimistä minkin ruhoja on käsitelty Honkajoki Oy:llä laitokselta saatujen tietojen mukaan vuonna 2022 **4,08 tn**, 2021 20,48 tn, 2020 9,52 tn, 2019 30,84 tn) ja ketun ruhoja vuonna 2022 **166,70 tn**, 2021 196,69 tn, 2020 140,9 tn, 2019 148,5 tn).

Kalankasvatuksen sivutuotteet ja niiden hävittäminen

Vesiviljelylaitosten sivutuotevalvontaa tehtiin myös kuluneena vuonna eläintautivalvonnan yhteydessä. Tarkastuksilla oli mahdollista käyttää Ruokaviraston laatimaa erillistä tarkastuslomaketta vesiviljelypitopaikkojen sivutuotteiden valvontaa varten, kun aiempina vuosina tarkastuksella kerätyt tiedot lisättiin eläintautivalvonnan tarkastuskertomukseen. Sivutuotevalvontatarkastuksia tehtiin 24 vesiviljelypitopaikassa ja niistä saadut tarkastuskertomukset on kerätty Ruokavirastoon. Kahdeksassa pitopaikassa havaittiin tarkastuksilla lieviä epäkohtia, joihin puututtiin ohjeistuksella ja neuvoilla. Tarkastuskertomuksien mukaan kalankasvatulaitoksissa muodostuneet sivutuotteet toimitettiin hyödynnettäväksi pääasiassa biokaasulaitoksille ja pieniä kalasivutuotemääriä hävitettiin hautaamalla.

Kotiteurastus

Keräilyalueella kotiteurastuksesta jäljelle jäävät sivutuotteet, joita ei käytetä alkuperätilalla elintarvikkeena tai omien lemmikkien ruoaksi, tulee hävittää toimittamalla ne Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen joko raatokeräilyä mukana tai erillisellä noutotilauksella. Valvontaa tehdään muun tilalla tapahtuvan valvonnan yhteydessä.

Tilojen omaan käyttöön teurastettiin eläinrekisterien tietojen mukaan koko maassa **4 856 nautaa** (2022 4 588 kpl, 2021 4 903 kpl, 2020 5 332 kpl, 2019 5 542 kpl, 2018 5 871 kpl) ja **6 167 lammasta** (2022 7 309 kpl, 2021 7 425 kpl, 2020 8 334 kpl, 2019 8 474 kpl, 2018 8 246 kpl) ja **291 vuolta** (2022 325 kpl, 2021 264 kpl). Näistä **keräilyalueella** teurastettiin **4 503 nautaa, 4 802 lammasta ja 269 vuolta** (vuonna 2022 4 283 nautaa, 5 671 lammasta ja 311 vuolta). Syrjäisellä alueella teurastettiin

353 nautaa, 1 365 lammasta ja 22 vuolta (vuonna 2022 305 nautaa, 1 638 lammasta ja 14 vuolta).

Ruokavirasto seuraa yleisellä tasolla kotiteurastettujen eläinten määriä eläinrekisterien kautta. Honkajoki Oy:ltä saatujen tietojen mukaan 842 kotiteurastetun nautan sekä 520 lampaan ja vuohen kotiteurastuksen sivutuotteet toimitettiin keräilyalueelta käsittelylaitokseen. Näin ollen noin 83 % nautojen ja noin 92 % lampaiden ja vuohien teurassivutuotteista ei päädy keräilyalueelta käsittelylaitokseen.

Raatojen hävitys eläintautiepidemioiden yhteydessä

Loppukesän ja syksyn aikana todettiin yhteensä 72 turkistarhalla korkeapatogeeninen lintuinfluenssatartunta, minkä johdosta näiltä tarhoilta eläimet määrättiin lopetettavaksi. Taudintorjuntatoimenpiteiden yhteydessä hävitettiin lopulta vuoden 2023 sekä alkuvuoden 2024 aikana yhteensä noin 3,7 milj. kg lopetettuja ja itsestään kuolleita turkiseläimiä Honkajoki Oy:n käsittelylaitoksessa. Erittäin suuri määrä hävitettävää tautiaainesta aiheutti haasteita Honkajoki Oy:n käsittelykapasiteetin riittävyteen. Kapasiteettia saatiin loppuvuodesta nostettua jonkin verran ohjaamalla teurastamoilta tulevaa luokan 2 sivutuotetta jätteenpolttolaitokselle poltettavaksi.

Lisäksi luonnonvaraisissa linnuissa todettiin vuoden aikana useita korkeapatogeenisen lintuinfluenssan tapauksia eri puolilla Suomea, sekä kahdella paikkakunnalla tuhansien lokkien joukkokuolema kesällä 2023. Näiltä kahdelta paikkakunnalta tautiin itsestään kuolleita lintuja kerättiin maastosta yhteensä n. 1220 kg ja toimitettiin hävitettäväksi Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen.

Käsitlemättömien sivutuotteiden käyttö luonnonvaraisten eläinten ruokintaan

Toimijan on ilmoitauduttava sivutuotelain 517/2015 mukaisesti haaskaruokintapaikkarekisteriin aloittaessaan käsitlemättömien sivutuotteiden käytön luonnonvaraisten eläinten ruokintaan. Rekisteröinti on mahdollista tehdä sähköisesti eläintenpitäjä- ja pitopaikkarekisterin (EPR) sähköisen asiointin sovelluksen kautta, tai toimittamalla rekisteröinti-ilmoitus kunnaneläinlääkärille, joka vie tiedot haaskapaikkarekisteriin. Lisäksi toimijan on ilmoitettava kunnaneläinlääkärille haaskaruokintapaikalle toimitettujen sivutuotteiden määrät eläinlajeittain ja sivutuoteluokittain. Vuoden 2023 alusta lähtien ilmoitus tulee tehdä aiemman kuukausittaisen ilmoituksen sijaan seuraavilta ajanjaksoilta, vaikka haaskapaikalle ei olisi toimitettu lainkaan sivutuotteita: tammi-huhtikuu, touko-elokuu ja syys-joulukuu.

Haaskapaikkarekisteristä 8.4.2024 ajatun tiedon mukaan Suomessa oli 681 haaskaruokintapaikkaa (vuonna 2022 719 kpl, 2021 702 kpl). Haaskatoimintaa oli edellisten vuosien tapaan eniten Pohjois-Suomen (212 kpl) ja Länsi- ja Sisä-Suomen (180 kpl) alueilla. Pohjois-Suomen alueella haaskapaikkoja oli eniten Kuhmossa, jossa oli 54 haaskapaikkaa ja Länsi- ja Sisä-Suomen kunnista Kauhavalla, jossa oli 19 haaskapaikkaa. Eniten haaskapaikkoja perustetaan pienpetojen metsästystä varten. Karhujen luontokuvausta ja katselua varten perustetut haaskapaikat keskittyvät lähinnä Pohjois- ja Itä-Suomen aluehallintovirastojen alueille, jonne myös ammattimainen ja laajamittainen luontokuvaus- ja katselutoiminta oli keskittynyt.

Yleisimmin haaskaruokinnassa käytettävä aines oli maataloilta haetut sianraadot. Tilalla itsestään kuolleita ja lopetettuja, alle vuoden ikäisiä nautoja vietiin nautarekisterin tietojen perusteella haaskaksi koko maassa yhteensä 675 kpl. Alle vuoden ikäisten lampaiden raatoja hyödynnettiin haaskalla lammasrekisterin tietojen

mukaan 88 kpl. Lisäksi aveilta saatujen käyttöilmoitusyhteenvedojen mukaan haaskakäytössä hyödynnettiin siipikarjan raatoja, sekä sikojen, nautojen, lampaiden ja hevosten teurassivutuotteita yhteensä noin 3000 kg ja noin 35 000 kg kasvatettua kalaa. Eläinrekisterien tiedot haaskalla käytettyjen nautojen ja lampaiden määristä ovat huomattavan paljon suuremmat kuin mitä aveilta saaduissa käyttöilmoitusyhteenvedoissa (306 nautaa ja 18 lammasta) on ilmoitettu, johtuen todennäköisesti toimijoiden tekemien käyttöilmoitusten puuttumisesta. Ilmoitusvelvollisuudesta huolimatta toimijat ilmoittavat haaskalla viedyistä sivutuotteista kunnaneläinlääkäreille erittäin huonosti. Kaikista valvontayksiköistä ei myöskään toimitettu sivutuotteiden käyttötiedoista vuosiyhteenvedoja aluehallintovirastoon, eikä puolestaan kaikista aveilta tietoja toimiteta Ruokavirastoon. Valvontasuunnitelman mukaan kunnaneläinlääkärit valitsevat toimialueensa tarkastettavat haaskaruokintapaikat vuosittain riskiperusteisesti oman suunnitelmansa mukaisesti. Tarkastuksia oli mahdollista tehdä myös paperitarkastuksina, joissa haaskatoimijan kirjanpitoa ja käyttöilmoitustietoja verrattiin tilan tekemiin poistoilmoituksiin. AVI:en VASU-raportoinnin mukaan vuoden aikana tehtiin koko maassa 14 haaskapaikkatarkastusta, joista osa oli epäilyyn perustuvia. Puutteita havaittiin kolmessa kohteessa, joista yhteen kohdistui hallinnollinen pakkokeino. Varmaa tietoa tarkastusten ja niillä havaittujen puutteiden määrästä ei kuitenkaan ole, koska osasta valvontayksiköistä ei valvontatietoja ole toimitettu.

BSE-näytteenotto luokan 1 käsittelylaitoksessa, valvonta ja sen toteutuminen

Luokan 1 käsittelylaitoksen BSE-näytteenottoa valvovan kunnaneläinlääkärin on huolehdittava, että kaikista laitokseen toimitetuista yli 48 kk ikäisistä itsestään kuolleista tai lopetetuista nautaeläimistä ja yli 18 kk ikäisistä lampaista ja vuohista lähetetään näyte Ruokavirastoon tutkittavaksi. Kunnaneläinlääkäri vastaa näytteenoton säännöstenmukaisuudesta ja luotettavuudesta. Fyysisen näytteenoton suorittavat kunnaneläinlääkärin kouluttamat käsittelylaitoksen työntekijät. Kunnaneläinlääkäri raportoi kuukausittain Ruokavirastoon suorittamistaan valvontakäynteistä, otetuista näytemääristä sekä tapauksista, joissa näytettä ei jostain syystä saatu. Eläinlääkäri teki näytteenottoon liittyviä valvontakäyntejä keskimäärin kolme kertaa kuukaudessa ja yhteensä vuoden aikana 36 kertaa.

Käsittelylaitokseen tuli laitosta valvovan eläinlääkärin kuukausiraporttien mukaan 12 130 kpl yli 48 kk ikäistä nautaa (vuonna 2022 12 839 kpl, 2021 11 987 kpl, 2020 12 607 kpl). Näyte saatiin otettua noin 73 %:sta raadosta (2022 75 %, 2021 77 %, 2020 84 %). Yli 18 kk ikäisten lampaiden ja vuohien raatoja tuli käsittelylaitokseen yhteensä 3 050 kpl (vuonna 2022 2 883 kpl, 2021 2 490 kpl, 2020 2 419 kpl). Näyte saatiin otettua 60 %:sta (2022 68 %, 2021 69 %, 2020 72 %). Noin 85 % naudan raadoista, joista ei saatu näytettä, ajoittui kesä-elokuun väliselle ajalle. Lampaiden ja vuohien kohdalla osuus oli 64 %.

Sivutuotteiden sisämarkkinakauppa

Luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvien sivutuotteiden sisämarkkinakauppaa varten toimijoiden täytyy hakea sivutuoteasetuksen mukaista lupaa määränpääjäsenvaltion toimivaltaiselta viranomaiselta (ns. artiklan 48 mukainen lupa). Vuonna 2023 Ruokavirasto myönsi lupia seitsemän kappaletta, joista kaksi peruutettiin myöhemmin. Yksi lupahakemus hylättiin. Myönnettyjen lupien voimassaoloaika on pääsääntöisesti 3 vuotta.

Sivutuoteasetuksen mukaan TRACES-järjestelmää tulee käyttää sellaisten erien siirroissa, jotka sisältävät luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvia aineksia sekä luokkaan 3

kuuluvaa käsiteltyä eläinvalkuaista (PAP). Toimijoiden on suositeltavaa käyttää TRACES-järjestelmää myös muiden luokan 3 sivutuotteiden siirroissa. Sivutuotteet merkitään TRACES:n Commercial document eli ns. DOCOM-osaan. Lisäksi toimijoiden tulee tehdä vastaanottamilleen erille järjestelmässä vastaanottokuittaus, jonka teko on vuoden 2020 alusta alkaen ollut toimijoiden vastuulla. Sivutuotevalvontasuunnitelman mukaan laitosta valvovan viranomaisen tulee tehdä osalle saapuneista eristä asiakirjatarkastus, tunnistustarkastus tai fyysinen tarkastus.

Eläimistä saatavien sivutuotteiden sisämarkkinakaupassa siirryttiin vuoden 2022 alussa käyttämään pelkästään uutta Traces NT-järjestelmää vanhan ns. Traces Classic-järjestelmän sulkeuduttua kokonaan. Nykyisessä TRACES-järjestelmässä laitoksen valvoja pystyy merkitsemään erälle suorittamansa tarkastuksen tekemällä erälle vastaanottokuittauksen ja merkitsemällä siihen tiedon erän vaatimusten mukaisuudesta. Nykyisessä järjestelmässä laitoksen valvojalla ei kuitenkaan ole enää mahdollisuutta merkitä erälle suorittamaansa asiakirja-, tunnistus- tai fyysisen tarkastuksen tuloksia.

TRACES:stä saatujen tietojen mukaan TRACES-järjestelmään rekisteröitiin vuonna 2023 kaikkiaan 322 kaupallista asiakirjaa, joissa määräpaikka oli Suomessa ja alkuperäpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 7 on esitetty siirrot alkuperämaan mukaisesti. Suomeen saapuneista 322 sivutuote-erästä toimijat ovat vastaanottokuitanneet 142 erää (noin 44 %); kaikki erät olivat olleet myös vaatimusten mukaisia. Viranomaiset olivat kuitanneet vastaanotetuiksi 23 erää, joista yksi oli vaatimusten vastainen ja se oli palautettu lähtömaahansa.

Vastaavasti TRACES-järjestelmään rekisteröitiin kaikkiaan 757 kaupallista asiakirjaa, joissa eläimistä saatavien sivutuotteiden alkuperäpaikka oli Suomessa ja määräpaikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 8 on esitetty siirrot määränpäämaan mukaisesti. Suomesta lähetetyistä 757 sivutuote-erästä on kuitattu vastaanotetuiksi 494 erää; näistä viranomaisten kuitattavia oli 196 erää. Kaikki vastaanotetuiksi kuitatut erät olivat olleet myös vaatimusten mukaisia.

Taulukko 7. Vuonna 2023 muista EU:n jäsenvaltioista Suomeen siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	ALKUPERÄMAA	ERIEN LKM	SIVUTUOTE-LUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUOKSI	Alankomaat	37	3	811 952
	Italia	2	3	46 100
	Liettua	13	3	317 995
	Norja	123	2, 3	3 019 281
	Ranska	1	3	20 099
	Saksa	6	3	76 090
	Tanska	35	3	839 944,50
	Viro	35	2, 3	884 580
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Alankomaat	42	3	972 103
	Ranska	3	3	3
	Ruotsi	8	2,3	210 500
	Tanska	17	2	461 000

Taulukko 8. Vuonna 2023 Suomesta muihin EU:n jäsenvaltioihin siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	MÄÄRÄNPÄÄMAA	ERIEN LKM	SIVUTUOTE-LUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUOKSI	Alankomaat	2	3	48 187
	Espanja	3	3	454 520
	Latvia	2	3	48 660

	Liettua	19	3	443 085
	Puola	37	3	855 622
	Ruotsi	165	2,3	6 048 606
	Saksa	27	3	606 057,10
	Tanska	2	3	817,30
	Tšekki	26	3	592 519
	Viro	65	3	1 508 462
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Belgia	1	3	1
	Liettua	228	1,2,3	5 166 635
	Ruotsi	77	2,3	2 935 233
	Saksa	1	3	15
	Tanska	80	1,2	2 821 620
	Tšekki	22	1	552 260

Sivutuotteiden tuonti EU:n ulkopuolisista maista

Rajatarkastusasemilla (Helsingin satama, Helsinki-Vantaan lentoasema ja Vaalimaa) tarkastettiin yhteensä 769 sivutuote-erää, joista hylättyjä eräiä oli 6. Kiinasta tuotiin edellisvuodesta poiketen hieman enemmän sivutuote-eräiä kuin Isosta Britanniasta ja näistä valtaosa on lemmikkieläinten rehua. Lentoasemalla tarkastuksia tehtiin lähinnä väliasteen tuotteille.

Tuontilupia sivutuotteista saaduille tutkimus- ja kaupallisille näytteille myönnettiin yhteensä 35 kappaletta. Valtaosa myönnettyistä tuontiluvista oli luokan 3 sivutuotteille.

3 TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS

3.1 Todetut puutteet ja niiden yleisyys

Sivutuotealalla on hyvin erityyppisiä laitoksia ja toimijoita, ja siten myös todetut puutteet vaihtelevat paljon. Laitostarkastuksilla omavalvontasuunnitelmaan liittyvät puutteet ovat yleisiä, samoin kirjanpidossa, kaupallisissa asiakirjoissa, tuoteselosteissa, kuljetusyritysten rekisteröitymisessä sekä näytteenottosuunnitelmassa tai sen toteuttamisessa esiintyi puutteita monien toimijoiden kohdalla. Valvontaviranomaiset kirjasiivat havaitsemansa puutteet ja edellytetyt toimenpiteet tarkastuspöytäkirjoihin ja antoivat tarvittaessa määräaikoja puutteiden korjaamiselle.

Tilavalvonnassa havaitut puutteet liittyvät yleisesti raatojen ja kotiteurastuksen sivutuotteiden säilyttämiseen ja/tai hävittämiseen säädösten vastaisesti sekä kirjanpidon puutteisiin. Keräilyalueella kuolleiden nautojen, lampaiden ja vuohien hävittäminen säädösten vastaisesti hautaamalla on eläinrekisterien ilmoitusten perusteella pysytellyt edellisen vuoden tasolla. Merkillepantavaa kuitenkin on, että joillakin tiloilla (etenkin lammastiloilla) eläimiä ilmoitetaan poikkeuksellisen suurina määrinä kuolleiksi/ kotiteurastetuiksi jopa toistuvasti kuukausittain. Lisäksi joillakin tiloilla on vuoden aikana useita eläimiä merkitty rekisteriin toimitetuksi raatokeräilyyn, mutta eläimeltä puuttuu merkintä raadon vastaanottamisesta käsittelylaitokseen. Turkiseläinten HPAI-epidemian aikana havaittiin, että raatojen ja muiden eläinperäisten sivutuotteiden säilyttäminen voi olla hyvin puutteellista myös turkistiloilla etenkin nahkonta-aikana.

3.2 Puutteiden analyysi

Laitosvalvonta

Ruokavirasto teki yhteensä 46 valvontasuunnitelman mukaista tarkastusta. Puutteita todettiin näissä valvonnoissa yhteensä 56 kappaletta. Puutteista 40 todettiin rehua valmistavissa laitoksissa (taulukko 9) ja 16 lannoitevalmisteita valmistavissa laitoksissa (taulukko 10). Lannoitealan laitoksissa suurin osa puutteista oli luokan 3 puutteita, rehualan laitoksissa sen sijaan todettiin sekä luokan 2 että luokan 3 puutteita.

Lannoitevalmisteita valmistavien laitosten hyväksyntään liittyvät asiakirjat ja laitos tarkastetaan ennen kuin laitokselle myönnetään laitoshyväksyntä. Ennen laitoshyväksynnän myöntämistä toiminta laitoksella voi alkaa, mutta laitokselta ei saa luovuttaa lannoitevalmisteita eteenpäin ennen kuin laitos on hyväksytty ja laitoshyväksyntätarkastuksen yhteydessä havaitut luokan 1 ja 2 puutteet on korjattu. Hyväksyntää hakeneiden laitosten puutteita ei ole laskettu puutteiden kokonaismäärään.

Rehuja valmistavat laitokset tarkastetaan ennen toiminnan aloittamista, ja hyväksymistarkastusten yhteydessä edellytetyjen toimenpiteiden toteuttaminen annettuihin määräaikoihin mennessä on hyväksymisen edellytys. Tästä syystä niitä ei katsota varsinaisiksi puutteiksi, eikä niitä ei ole laskettu mukaan puutteiden kokonaismäärään.

Taulukko 9. Yhteenveto rehua valmistavien laitosten valvonnassa todetuista puutteista (kpl), joiden perusteella on edellytetty korjaavia toimenpiteitä.

	Luokka 1	Luokka 2	Luokka 3	Yhteensä
Raaka-aineet	-	-	-	-
Tilat ja laitteet	-	1	1	2
Tukijärjestelmät	-	5	4	9
Henkilöstö	-	-	1	1
Laadunvarmistus	-	3	1	4
Tietojen kirjaaminen	1	5	4	10
Valitukset ja takaisin veto	-	-	-	-
HACCP	-	1	3	4
Pakkausmerkinnät	-	1	5	6
Rekisteröitymättömät toimijat	-	1	3	4
Yhteensä	1	17	22	40

Taulukko 10. Yhteenveto lannoitealan laitosten valvonnassa todetuista puutteista (kpl), joiden perusteella on edellytetty korjaavia toimenpiteitä.

	Luokka 1	Luokka 2	Luokka 3	Yhteensä
HACCP	-	-	-	-
Kirjanpito	-	-	5	5
Kriittiset valvontapisteet	-	1	3	4
Omavalvonnan toteutus	-	-	1	1
Omavalvontasuunnitelma	-	1	1	2
Pakkausmerkinnät	-	-	-	-

Puhdistukset ja tuholaiсторjunta	-	-	-	-
Raaka-aineet	-	-	1	1
Tilat ja laitteet	-	-	1	1
(ei ryhmää)	-	-	2	2
Yhteensä	0	2	14	16

Laitosvalvonnassa havaitut, riskiluokaltaan pienemmät puutteet (luokan 3 puutteet) liittyivät omavalvontasuunnitelmiin, sivutuotteiden merkintään, kaupallisiin asiakirjoihin, tuotteiden pakkausmerkintöihin, yleiseen hygieniaan, kirjanpitoon (puhdistus, lämpötilaseuranta, lämpömittareiden kalibrointi), vuokaavioon, sekä rekisteröitymiseen. Luokan 3 puutteita todettiin Ruokaviraston rehuvalvonnan sivutuotetoimijoiden tarkastuksissa yhteensä 22 kpl ja lannoitevalmisteita valmistavien toimijoiden tarkastuksissa yhteensä 14 kpl.

Luokan 2 puutteet ovat vakavuudeltaan luokan 3 ja 1 puutteiden välissä. Tällaisia olivat esimerkiksi sivutuotteiden säilyttämiseen ja merkintöihin liittyvät puutteet, omavalvontanäytteenoton puuttuminen, jäljitettävyyteen liittyvän kirjanpidon puutteellisuus, merkittävät puutteet hygieniassa, HACCP-järjestelmään liittyvät merkittävät puutteet sekä jäljitettävyyteen liittyvät puutteet. Lisäksi luokan 2 puutteeksi on kirjattu toistuvat puutteet, joita ei ole korjattu kehotuksista huolimatta. Luokan 2 puutteita todettiin Ruokaviraston rehuvalvonnan tarkastuksissa yhteensä 17 kpl. Lannoitevalmisteita valmistavien toimijoiden tarkastuksissa todettiin luokan 2 puutteita 2 kpl.

Vakavia puutteita eli luokan 1 puutteita, joiden vuoksi toiminnasta voi aiheutua vaaraa eläinten, ihmisten tai ympäristön turvallisuudelle, havaittiin yhdellä rehua valmistavalla laitoksella. Kyseessä oli poikkeuksellisen vakava puute jäljitettävyyteen ja merkintöihin liittyen, jonka johdosta laitoksen toiminta oli keskeytetty, kunnes toimija oli korjannut kriittisimmät puutteet toiminnassa. Luokan 1 puutteita ei havaittu lannoitevalmisteita valmistavilla laitoksilla.

Puutteiden lisäksi toimijoille annettiin kehitysehdotuksia. Rehualan sivutuotelaitosten tarkastusten yhteydessä niitä annettiin yhteensä 12 ja lannoitevalmisteita valmistaville laitoksille yhteensä 19.

Ruokaviraston rehuvalvonnan tarkastuksissa todettiin puutteita enemmän verrattuna edelliseen vuoteen ja erityisesti luokan 2 puutteita havaittiin enemmän kuin aiemmin. Tämä johtui osin siitä, että tarkastuksia oli kohdennettu erityisesti niihin toimijoihin, joilla oli aiemmin todettujen puutteiden vuoksi tai muista syistä syytä epäillä puutteita toiminnassa. Myös lannoitevalmisteita valmistavien laitosten puutteiden määrä oli kasvanut edelliseen vuoteen verrattuna, mutta myös tarkastettavien laitosten määrä on edellisvuotta suurempi. Lannoitevalmisteita valmistavissa laitoksissa 22 laitoksessa ei todettu lainkaan puutteita. Tarkastusmääriin suhteutettuna puutteiden määrä on laskenut edellisvuodesta. Tämä johtui osittain siitä, että laitoksilla on omavalvonta saatu toimivaksi ja aiemmillä tarkastuksilla todetut puutteet korjattu asianmukaisesti.

Kotimaisesta valmistuksesta otetuista sivutuoterehunäytteistä (96 kpl) analysoitiin erityisesti salmonellaa ja enterobakteereja. Lemmikkieläinten rehuista tutkittiin ravitsemuksellisia analyysejä ja käsittelystä eläinvalkuaisesta tutkittiin lainsäädännön edellyttämän GTH-merkkinaiseen määrä ja kalajauhosta dioksiineja ja PFAS-yhdisteitä. Näytteissä ei todettu salmonellaa. Muutamassa tapauksessa toimijalta pyydettiin selvitystä tai huomautettiin kohonneista, prosessihygieniakriteerin ylittäneistä enterobakteerien pitoisuuksista. Edellä mainittua sivutuotelainsäädännön mukaista prosessihygieniakriteeriä eli enterobakteerien pitoisuuksiin liittyvää raja-

arvoa ei suoraan sovelleta valmiisiin, markkinoilla oleviin raakaruokiin. Lemmikkieläintenrehun, josta otettiin näytteitä lemmikkien sairastumisen vuoksi, kattavissa analyyseissä ei todettu mitään lainsäädännönvastaista. Lisätietoa tapauksesta rehuvalvonnan valvontaraportista.

Toimijoiden säännöstenvastainen toiminta johtuu osittain tiedon puutteesta sekä resurssien vähyydestä. Esimerkiksi sivutuotteita rehuksi käsittelevillä pienillä toimijoilla ei aina ole riittävästi asiantuntemusta ja resursseja tehokkaiden HACCP-järjestelmien ja laadunvarmistussuunnitelmien laatimiseksi ja/tai noudattamiseksi. Joukossa on myös sellaisia pieniä toimijoita, joiden kirjallinen materiaali on selvästi puutteellista. Kustannukset rajoittavat myös sellaisia tila- ja laiteinvestointeja, joilla voitaisiin parantaa rehujen hygieenistä laatua ja sitä kautta rehujen turvallisuutta. Osittain todetuissa puutteissa on kuitenkin kyse välinpitämättömyydestä, kustannusten tietoisesta välttelemisestä tai kyvyttömyydestä organisoida toimintaa: säännösten noudattaminen aiheuttaa kustannuksia, vie aikaa ja aiheuttaa vaivaa eikä esimerkiksi vaaranarvioinnin, omavalvonnan, näytteenoton tai kirjanpidon hyötyjä ymmärretä tai haluta ymmärtää. Epäkohtiin puuttumisen lisäksi tarkastuksilla onkin suuri merkitys myös toimijan ohjaamisen, neuvomisen ja ymmärryksen lisäämisen kannalta.

Kunnaneläinlääkärit tekivät yhteensä 26 tarkastusta; yhden valvontasuunnitelman mukaisen ja 25 valvontasuunnitelman ulkopuolista tarkastusta. Näistä seitsemän oli laitoksen hyväksyntätarkastuksia ja yksi epäilyyn perustuva tarkastus. Lisäksi kunnaneläinlääkärit tekivät turkiseläinten HPAI-epidemian johdosta kuuteen käsittelylaitokseen, kahteen rehusekoittamoon ja kolmeen tilarehustamoon yhteensä 17 ns. bioturvataarkastusta, joiden tarkoituksena oli arvioida mahdollisia riskejä lintuinfluenssatartunnan leviämiseksi kyseisessä laitoksessa. Näillä tarkastuksilla kiinnitettiin erityisesti huomiota raatojen vastaanottoon ja käsittelyyn, raatojen kuljetuskaluston puhdistukseen, haittaeläintorjuntaan (etenkin linnut) sekä valmiin rehun ja rehun raaka-aineiden kontaminoitumisen estämiseen etenkin lintujen ulosteella.

Kunnaneläinlääkäreiden suorittamilla tarkastuksilla havaittiin puutteita yhteensä 35 kpl; näistä 30 kpl todettiin HPAI-epidemian vuoksi tehdyillä ns. bioturvataarkastuksilla. Puutteet liittyivät mm. raaka-aineiden jäljitettävyyteen, kaupallisiin asiakirjoihin, merkintöihin, haittaeläintorjuntaan, astioiden ja kaluston puhtauteen ja sivutuotteiden säilytykseen suojaamattomana. Vakavia puutteita eli luokan 1 puutteita ei havaittu kunnaneläinlääkäreiden suorittamilla tarkastuksilla.

Sivutuotteiden säännöstenvastainen hävittäminen ja käyttö tiloilla

Tiloilla, joilla todetaan laiminlyöntejä sivutuotteiden hävittämisessä tai käytössä, todetaan usein myös laiminlyöntejä eläinten hyvinvoinnissa, eläinten merkinnöissä ja rekisteröinneissä sekä lannan käsittelyssä. Kentältä tulleiden havaintojen mukaan maatalouden yleinen heikko taloustilanne on näkynyt selvästi valvonnassa, ja toimijoiden taloudelliset ja terveydelliset ongelmat ovat lisänneet laiminlyöntien määrää. Puutteet ovat yleisempiä lopettavilla tiloilla, johtuen todennäköisesti siitä, että investointeja ei enää haluta tehdä. Puutteet liittyvät usein myös puutteelliseen tietotaitoon tai puutteellisiin resursseihin. Painopisteenä olleen hautaamisen valvonnan yhteydessä tilallisten havaintuihin puutteisiin antamissa selvityksissä korostui tietämättömyys; tilalliset olivat mm. siinä uskossa, että pikkuvasikat saa haudata tai itsestään kuolleet ja lopetetut eläimet saa syöttää koirille. Eläinsuojelutapausten yhteydessä havaitut puutteet voivat tosin olla myös tahallisuudesta tai piittaamattomuudesta johtuvia. Osassa tapauksista, jossa kuolleita eläimiä ei toimiteta raatokeräilyyn, voi olla myös tarkoitus peitellä suurta kuolleisuutta tai toiminnalla saatetaan tavoitella taloudellista etua kiertämällä raatokeräilyn kustannuksia.

TSE-näytteenotto

Märehtijöiden kuoleman ja raatokeräilyn tilauksen välinen aika on paikoin pitkä, mikä etenkin kesäaikaan aiheuttaa TSE-näytteenotossa vaikeuksia. Kesä-elokuussa raatoja pilaantuikin lämpimien säiden takia jälleen niin paljon, että sekä vastaanotetuista naudoista että lampaista ja vuohista enemmän kuin puolet ei kelvannut näytteenottoon. Elo-syyskuussa HPAI-epidemian johdosta lopetettujen turkiseläinten hävittäminen luokan 1 laitoksessa aiheutti pitkiä viiveitä märehtijöiden raatojen käsittelyyn, mikä yhdessä lämpimien säiden kanssa aiheutti useiden konttien sisältämien raatojen mädäntymisen. Näytteitä ei myöskään saatu tulipalon vahingoittamista raadoista, päättömistä tai murskaantuneista eläimistä eikä tunnistamattomista raadoista.

Haaskatoiminta

Ilmoittamattomat haaskapaikat ja käyttöilmoitusten tekemättä jättäminen johtunevat osin tietämättömyydestä, mutta etenkin käyttöilmoitusten puutteissa myös tekemisen vaivalloisuudesta. Toisaalta ilmoitusten teko etenkin omalla maalla pidettävästä haaskapaikasta pienpetojen metsästystä varten ja vähäisen sivutuotemäärän viennistä haaskalle ei ehkä tunnu toimijasta tarkoituksenmukaiselta. Mahdollista myös on, että maastoon jätettyjen raatojen kohdalla voi kyseessä olla raatokeräilyn kiertäminen, hautaamisesta annettujen säädösten rikkominen tai laittomasta karhun tai muun suurpedon metsästyksestä.

Toimijoilla on mahdollista rekisteröidä haaskaruokintapaikat ja päivittää aiemmin ilmoitettuja tietoja itse Eläintenpitäjä-, pitopaikka- ja haaskapaikkarekisterin (EPR) sähköisen asiointin sovelluksen kautta. Käyttöilmoitustenkin kohdalla tilanne oletettavasti kohenisi, jos sähköinen ilmoittaminen saataisiin mahdolliseksi.

Puutteista aiheutuvat riskit

Laitostarkastuksilla havaitut puutteet sivutuotteiden merkinnöissä, kuljetusasiakirjoissa ja kirjanpidoissa johtavat sivutuotteiden jäljitettävyyden heikkenemiseen. Puutteet yleisessä hygieniassa ja sivutuotteiden säilytyksessä muodostavat riskin etenkin rehuksi päätyvien sivutuotteiden kohdalla. Jos rehualan toimija käyttää rehun raaka-aineen toimittajana toimijaa, joka ei ole rekisteröitynyt rehualan toimijaksi, toimija ei välttämättä ymmärrä rehuihin liittyviä erityispiirteitä esimerkiksi hygieniaan tai kylmäketjuun liittyen. Välittäjät ja kuljettajat jäävät myös usein rekisteröitymättä sivutuotealan toimijoiksi, mikä vaikeuttaa valvontaa. Välittäjät ja kuljettajat ovat aiemmin olleet merkittäviä tekijöitä petoksellisessa toiminnassa Euroopassa.

Puutteet omavalvontasuunnitelmassa ja HACCP-järjestelmässä voivat johtaa virheelliseen riskinarviointiin ja toimenpiteiden kohdentamiseen tuoteturvallisuuden kannalta epäolennaisiin asioihin. Näytteenotossa havaitut puutteet voivat johtaa siihen, että esimerkiksi salmonella ja muut haitalliset mikrobit tai aineet jäävät toteamatta. Riittämättömien näytteenottosuunnitelmien tai niiden puutteellisen toteutuksen seurauksena toimija ei välttämättä saa todellista kuvaa raaka-aineiden tai valmiiden tuotteiden mikrobiologisesta laadusta. Merkintöjen puutteet voivat aiheuttaa sekaannusta rehujen valmistuksessa tai käytössä. Puutteelliset siivoukset ja tuotanto- ja varastotilojen huono kunto lisäävät tuhoeläinten ja sitä kautta tautien leviämiskä, sekä voivat etenkin rehujen kohdalla aiheuttaa terveydellisen riskin rehun loppukäytössä. Lannoitteiden osalta puutteellinen raaka-aineiden käsittely, omavalvontaan liittyvän seurannan laiminlyönti sekä rakenteelliset ja toiminnalliset puutteet voivat aiheuttaa valmiiden tuotteiden kontaminaattoririskin ja sitä kautta riskin rehu- ja elintarviketuotannolle.

Raatojen sekä kotiteurastuksen sivutuotteiden hautaaminen eläintiheällä keräilyalueella sisältää riskin ihmisten ja eläinten terveydelle sekä ympäristölle. Hautauspaikan väärä sijainti, valvonnan puute sekä liian lähelle pintaa tapahtuva hautaaminen voivat aiheuttaa mahdollisen taudin leviämisen tai tarttumisen hyönteisten tai muiden eläinten välityksellä. Lisäksi riskinä on pohjaveden saastuminen.

Yksi merkittävä riskitekijä sisältyy lammastiloihin, joilta lammaskäsitteilytietojen perusteella ilmoitetaan lampaista poistetuksi epäuskottavia määriä. Myös nautatiloilla on havaittu sama ilmiö, joskin lammastiloja pienemmässä mittakaavassa. Lampaiden kohdalla ongelmaa pahentaa se, että syntymätilalla eläimiä ei tarvitse rekisteröidä ennen 6 kk ikää. Tämä saattaa johtaa siihen, että eläimiä ei ilmoiteta raatokeräilyyn, jos ne kuolevat ennen merkintää tai ne voi pitää tilalla rekisteröimättömänä hieman pidempään ja myydä merkittä eteenpäin eloon tai teurastettuna. Jos tilalta myydään kotiteurastetuiksi ilmoitettuja eläimiä elävänä tai teurastettuna ja tarkastamattomaa lihaa päätyy näin yleiseen kulutukseen, tarkastamattoman lihan myynnillä/tarjoilulla voidaan aiheuttaa terveysvaaraa. Lisäksi laittomaan teurastustoimintaan voi liittyä eläinsuojelullisia puutteita. Eläinten jäljittävyyden katoaminen voi tautitilanteessa haitata epidemiologisen selvityksen tekemistä ratkaisevasti.

Kun raatokeräily tilaaminen viivästyy tai jää tekemättä, pihapiirissä lojuva raato houkuttelee niin tuho- kuin petoeläimiäkin pihapiiriin. Vastaavasti hautaamaton raato maastossa houkuttelee suurpetoja siirtymään alueelle, mikä aiheuttaa mahdollisesti vaaraa lähialueen asukkaille ja metsässä liikkuville ihmiselle. Kummassakin edellä mainitussa tapauksessa TSE-näytteenotto käsittelylaitoksella jää näistä raadoista tekemättä. Näytteiden saanti olisi erittäin tärkeää paitsi tautiseurannan vuoksi myös siksi, että Suomen luokitus mitättömän alhaisen klassisen scrapie-riskin maana säilyisi.

Haaskatoiminnassa edellytettyjen käyttöilmoitusten puutteesta ja siitä, ettei kaikista aluehallintovirastoista toimiteta vuosittaisia koontitietoja Ruokavirastoon seuraa, että kunnaneläinlääkäreiden on mahdotonta kontrolloida alueensa haaskoille päätyvän aineksen määrää ja laatua, eikä Ruokavirastolle muodostu käsitystä sivutuotteiden haaskakäytöstä valtakunnallisesti.

4 AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE

DG SANTE:n suorittamat tarkastukset

DG SANTE ei tehnyt sivutuotevalvontaan liittyviä erillisiä auditointeja vuonna 2023.

Auditoinnit

Ruokavirasto ei tehnyt sivutuotteisiin liittyviä ohjaus- ja arviointikäyntejä.

Muu palaute

Rehuvalvonta kerää palautetta toimijoilta sekä tarkastuskäynneistä että sähköisestä asiointista. Tarkastuskäynneistä saatu palaute oli kokonaisuudessaan erinomaista tai hyvää ja yhtä lukuun ottamatta palautteen antajat kokivat, että tarkastuksesta oli hyötyä toiminnalle. Sähköisen asiointin käyttäjät taas olivat valtaosin tyytymättömiä tai erittäin tyytymättömiä. Saatua palautetta kuvattu tarkemmin rehuvalvonnan raportissa.

5 ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET

5.1 Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen

Säännölliset tarkastukset ja niiden kohdentaminen riskiperusteisesti parantavat toimijoiden lainsäädännön tuntemusta ja vaatimusten noudattamista sekä lisäävät molemminpuolista ymmärrystä. Valvontaviranomaisia kouluttamalla on pyritty välittämään ajankohtaista tietoa säädöksistä ja niiden sisällöstä myös toimijoille. Aluehallintovirastot ovat kouluttaneet kunnaneläinlääkäreitä, valvontaeläinlääkäreitä ja valmiuseläinlääkäreitä työnohjauspäivillä. Lisäksi aluehallintovirastoille ja niistä edelleen kunnaneläinlääkäreille on lähetetty tietoa ajankohtaisista asioista sähköpostitse. Eläinlääkärit ovat välittäneet tietoa säädöksistä ja niissä tapahtuvista muutoksista toimijoille.

Uusia, toimijoille suunnattuja ohjeita laadittiin ja internet-sivuja päivitettiin. Tarkempi kuvaus on esitetty kappaleessa 5.3. Päivittäisellä valvojien ja toimijoiden henkilökohtaisella ohjaamisella ja neuvomisella puhelimitse ja sähköpostitse on suuri merkitys etenkin uusien toimijoiden ja valvojien kohdalla. Sekä valvojille että toimijoille on aktiivisesti viestitetty mahdollisuudesta olla yhteydessä keskusviranomaiseen.

5.2 Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen

Useimmissa tapauksissa laitosvalvonnassa todettujen puutteiden korjaaminen todennettiin toimijan lähettämän selvityksen perusteella. Tarpeen vaatiessa valtuutettu tarkastaja tai paikallinen valvova viranomainen, kuten kunnaneläinlääkäri tai tarkastuseläinlääkäri, voi tarkastaa yksittäiset korjaavat toimenpiteet paikan päällä. Korjaavat toimenpiteet tarkastettiin kuitenkin viimeistään seuraavan tarkastuskäynnin yhteydessä. Tarkastuskäyntejä lisättiin, jos toiminnassa todettiin paljon puutteita tai ne olivat luonteeltaan vakavia. Yhden lemmikkirookalaitoksen hyväksyntä keskeytettiin määräajaksi, koska tarkastuskäynnillä todettuja vakavia puutteita ei korjattu annettuun määräaikaan mennessä.

Valvontasuunnitelman mukaisten ja muiden sektorien tilavalvontojen lisäksi sivutuoterikkomuksia paljastui raatokeräilyn ja yksityisten ihmisten ilmoitusten kautta. Tyypilliset ilmoitukset koskevat maastosta tai tilan alueelta löytyneitä raatoja ja epäilyttäviä haaskapaikkoja. Niissä tapauksissa, joissa puutteet todettiin vähäisiksi, annettiin tuottajalle neuvontaa tai kehoitus muuttaa toimintatapojaan. Silloin, jos toiminnassa todettujen puutteiden katsottiin aiheuttavan vaaraa eläinten tai ihmisten terveydelle, tai ympäristölle, annettiin tuottajalle määräys tilanteen korjaamisesta. Nämä tapaukset menivät yleensä poliisille tiedoksi, ja tarvittaessa kunnaneläinlääkäri teki myös asiasta poliisille tutkintapyynnön. Mikäli toimijalle jouduttiin antamaan määräys raatojen toimittamisesta käsittelylaitokseen, toimija menetti raatokeräilyn valtion tukiosuuden. Näitä tapauksia ei ollut paljon, vaan selvästi yleisin syy tuen menetykseen oli raatokeräilyyn toimitettu tunnistamaton märehijä.

Sivutuotteisiin liittyviä rikosepäilytapauksia kirjattiin Ruokaviraston tietojärjestelmään yhteensä 15. Näistä kymmeneen liittyi tilalla tapahtuvaan kotiteurastustoimintaan viranomaisvalvonnan ulkopuolella. Tämän tyyppinen toiminta vaikuttaisi painottuvan lähinnä lammastiloihin, mutta vastaavanlaista toimintaa on havaittavissa myös nautojen ja hevosten kohdalla. Havaittavissa on myös viitteitä siitä, että kotiteurastuksen sivutuotteita myydään tai luovutetaan lainsäädännön vastaisesti alkuperätilan ulkopuolelle lemmikkieläinten ruoaksi. Yhdessä tapauksessa oli maan rajat ylittävä ulottuvuus. Kolme tapauksia liittyi valvonnan piirissä olevien hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen (teurastamo) toimintaan. Sivutuotteisiin liittyviä

tutkintapyyntöjä tehtiin vuoden aikana yhteensä neljä. Lisäksi Ruokavirasto on antanut poliisille lausuntoja poliisilla tutkinnassa olleisiin tapauksiin.

5.3 Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet

Sivutuotevalvonnan internet-sivuja päivitetään jatkuvasti ja tarpeen mukaan luodaan uusia sivuja. Toimijoiden ohjauksessa pyritään käyttämään enenevässä määrin viraston nettisivuja (ei erillisellä ohjeella) ja valvojien ohjauksessa Pikanttia. Muuta ohjeistusta ja neuvontaa on annettu puhelimitse, sähköpostitse, paikan päällä sekä erilaisten koulutustilaisuuksien muodossa. Sähköpostitse ja puhelimitse tapahtuvaa ohjausta ja neuvontaa annetaan päivittäin sekä valvojille että toimijoille. Lisäksi tehdään tiedotteita ajankohtaisista asioista.

Vuoden 2023 aikana järjestettiin kaksi kunnan- ja läänineläinlääkäreille suunnattua sivutuotevalvontapäivää. Läänineläinlääkäreitä koulutettiin lisäksi Ruokavirasto-AVI-neuvottelupäivillä ja eläinlääkäriopiskelijoille pidettiin luentoja sivutuoteasioista osana eläinlääketieteellisen tiedekunnan opetusta. Koulutukset pidettiin pääosin etä- tai hybriditilaisuuksina, mikä mahdollisti osallistumisen myös kauempaa etäyhteyksin. Teurastamokäynneillä tavoitettiin sekä laitoksissa sivutuotteiden parissa työskentelevää henkilöstöä että tarkastuseläinlääkäreitä.

Viranomaisten koulutukselle ja ohjeistamiselle on selkeä tarve, koska sivutuotevalvontatehtävät koetaan monesti hankaliksi ja lainsäädäntö vaikeasti hallittavaksi. Kirjallista ohjeistusta tullaan lisäämään sekä kehitetään helposti saavutettavaan paikkaan ja muotoon, mutta haastava resurssitilanne tulee vaikuttamaan koulutusten järjestämiseen.

6 TOIMINNAN RESURSSIT

Ruokavirasto vastaa sivutuotelainsäädännön toimeenpanotehtävien johtamisesta, ohjaamisesta, kehittämisestä ja koulutuksesta, sekä valvoo itse osaa sivutuotetoimijoista. Virastossa on ollut keväästä 2021 lähtien kolme päätoimista sivutuote-erityisasiantuntijan virkaa, joissa on työskennellyt henkilöstömuutoksista ja vuosittain toistuneista eläintautiepidemioista johtuen vaihtelevasti kaksi-kolme henkilöä. Tämän lisäksi sivutuotevalvonta liittyy muissa yksiköissä ja jaostoissa arviolta 11 henkilön tehtäviin. Vuoden 2023 aikana turkiseläinten lintuinfluenssaepidemia aiheutti runsaasti lisätyötä, mikä vähensi huomattavasti tavanomaiseen sivutuotevalvonnan ohjaukseen, suunnitteluun ja kehittämiseen käytettävissä olevia resursseja.

Kunnaneläinlääkärien tehtäväkenttään liittyviä sivutuotevalvonnan tehtäviä on arviolta noin 150–200 kunnan alueella, joten valvontatehtävät työllistävät jossain määrin vastaavaa määrää kunnaneläinlääkäreitä. Osa kunnaneläinlääkäreistä on yksinomaan valvontatehtäviin keskittyneitä valvontaeläinlääkäreitä. Sivutuotevalvonnan ohjaus- ja koordinoititehtävät on yleensä keskitetty AVI:ssa yhdelle läänineläinlääkärille. Se, paljonko sivutuotevalvonta tosiasiallisesti vie AVI:n tai kunnan valvontaviranomaisten henkilötyövuosia, vaihtelee suuresti eri alueiden välillä riippuen alueella sijaitsevien sivutuotealan toimijoiden määrästä.

Teurastamoissa ja pienteurastamoissa sekä niiden yhteydessä toimivissa hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa valvontatehtävät kuuluvat Ruokaviraston tarkastuseläinlääkärille. Kunnaneläinlääkärit sekä kunnan elintarvikevalvontaviranomaiset hoitavat muiden hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen sekä rekisteröityjen elintarvikehuoneistojen valvontaa. Lisäksi Lapin

aluehallintovirastoille kuuluu poroteurastamoiden sekä niiden yhteydessä olevien hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen hyväksyntä ja valvonta. Valvontaan tarvittava aika riippuu alueella sijaitsevien elintarvikevalvontakohteiden määrästä ja tyypistä.

Ruokavirasto voi käyttää valvonnassa apunaan kirjallisesti valtuuttamiaan tarkastajia, jotka toimivat tehtävässään Ruokaviraston valvonnassa. He voivat tehdä Ruokaviraston pyynnöstä viranomaisvalvontaa varten tarvittavia tarkastuksia, selvityksiä ja ottaa näytteitä. Näiden tarkastusten ja näytteenoton perusteella tehtävät hallinnolliset päätökset tekee Ruokavirasto. Sivutuotevalvontaan liittyvään näytteenottoon on koulutettu noin 10 valtuutettua tarkastajaa, joista osa voi tehdä myös tarkastuksia.

Sivutuotevalvontaan ja valvonnan ohjaukseen on varattu Ruokavirastossa yhteensä noin 4,5 henkilötyövuotta. Täyttämättömät läänin-, kunnan- ja valvontaeläinlääkäreiden virat hankaloittavat joillain alueilla sivutuotevalvonnan toteutumista. Sivutuotevalvonnan toimeenpanon resurssien arviointi on haastavaa, koska tehtävä on jaettu monelle sellaiselle taholle, joiden työpanoksesta vain osa kuluu sivutuotevalvontaan.

7 MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN

Turkiseläinten HPAI-epidemia näyttäisi sekvensointitulosten perusteella olevan lähtöisin tarhojen alueella olleista runsaista loppipopulaatioista, eikä viitteitä tartunnan sivutuotealkuperään ole todettavissa. Turkisektorin laitosten ja toimijoiden toiminnassa epidemian aikaan havaittujen puutteiden johdosta valvontaa tullaan vuonna 2024 kohdentamaan turkiseläinrehun turvallisuuden varmistamiseksi turkiseläinten rehua valmistaviin laitoksiin sekä tilarehustamoihin.

Vuoden 2023 alusta voimaan tulleiden sivutuotelain muutosten myötä lakiin lisättiin vaatimus toimijan luotettavuudesta. Toimijan luotettavuuden selvittämiseksi ja petosten ja harmaan talouden torjumiseksi Ruokavirasto voi pyytää Harmaan talouden selvitysyksiköltä velvoitteidenhoitoselvitystä (VHS) toimijasta. Tätä tullaan hyödyntämään valvonnan riskiperusteisessa suunnittelussa ja valvottavien kohteiden valinnassa.

Kunnissa suoritettu valvonta ei tule kaikilta osin Ruokaviraston tietoon, mikä aiheuttaa haasteita valvonnan tulosten raportointiin ja analysointiin. Varsinkaan tilavalvonnoilla todetut puutteet ja havainnot eivät usein tule Ruokaviraston, eikä AVLen tietoon, etenkin silloin kun ne havaitaan jonkin muu sektorin valvonnan yhteydessä ja kirjataan sen valvonnan tarkastuskertomukseen. Jälkikäteen muiden sektorien tarkastuskertomuksia, joihin on kirjattu sivutuotehavaintoja, on lähes mahdotonta löytää massasta. Puutteet sivutuotteiden käsittelyssä ja hävittämisessä ovat hyvin usein merkinä tilan muistakin ongelmista kuten eläinten hyvinvoinnissa tai merkinässä ja rekisteröinnissä, mutta myös toisin päin. Eläintilojen sivutuotevalvontaan laaditut omat tarkastuskertomuslomakkeet mahdollistavat tarkastuksella tehtyjen sivutuotehavaintojen kirjaamisen erikseen, ja siten myös helpottavat niiden raportointia eteenpäin aveille ja Ruokavirastoon. Tietojärjestelmien ja valvonnan tulosten raportoinnin kehittäminen olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, koska luotettava perustieto valvonnan toteutumisesta ja tuloksista luo pohjan riskiperusteiselle valvonnan suunnittelulle, sen kehittämiselle ja valvonnan entistä paremmalle kohdentamiselle. Ruokaviraston suunnitelmissa ollut sivutuotevalvonnan tietojärjestelmän esiselvitys oli tarkoitus aloittaa syksyllä 2023, mutta projekti siirtyi jälleen kerran johtuen resurssien puutteesta, eikä sen toteutumisesta ole tällä hetkellä minkäänlaista varmuutta.

Kunnaneläinlääkäreiden lisäkoulutus sekä paikan päälle tehtävät arviointi- ja ohjauskäynnit voisivat lisätä kunnaneläinlääkäreiden valvontamotivaatiota ja -taitoja. Monet kunnaneläinlääkärit tekevät sivutuotevalvontaa harvakseltaan, jolloin helppo raportointitapa ja selkeä lyhyt ohjeistus voivat oleellisesti vaikuttaa valvonnan laatuun ja vaikuttavuuteen. Koulutusta tulisi lisätä myös eläinlääkäriopiskelijoille.

Edellisen vuoden tapaan vain Honkajoki Oy haki valtionavustusta raatokeräilytoimintaan vuodelle 2024. Raatokeräilyn tukiosuudet pysyivät ennallaan. Raatokeräilyn kautta käsittelylaitoksiin päätyvien raatojen määrää pyritään arvioimaan vuosittain raatokeräilyn valtionavustuksen määrittämiseksi. Kerättävien lampaiden määrät näyttäisivät rekisteritietojen perusteella olevan lievässä nousussa ja nautojen ja vuohien määrät laskussa. Sikojen ja siipikarjan osalta määrät ovat pysytelleet ennallaan. Raatokeräilyn piirissä olevien nautatilojen määrä on laskenut vuosi vuodelta, lammas- ja vuohitilojen määrässä ei sen sijaan ole suurtakaan muutosta. Sika- ja siipikarjatilojen määrä oli pysynyt edellisen vuoden tasolla, jolloin määrä oli laskenut huomattavasti aiemmista vuosista.